

▲ Hrad na Andělské hoře. Foto Stanislav Wieser.

Andělská hora - historická dominanta Karlovarska

Jan Kaňka, *Katedra archeologie Fakulty filozofické, Západočeská univerzita v Plzni*

Toužíte-li objevovat památná místa Karlovarska a rádi navštěvujete místa dýchající historií, pak je Andělská hora tím pravým místem pro vás. Načtete ji na dvanáctém kilometru silnice z Karlových Varů na Prahu. Minout ji snad ani nemůžete, vzhledem k její unikátní dominantní poloze na vrcholu skalního kuželu.

O hrad Andělská hora se zajímám již delší dobu. V letech 2011 až 2012 jsem si problematiku jeho komplikovaného opevňovacího systému zvolil jako téma diplomové práce. Castellologii (nauka o hradech) jsem si jakožto svoji specializaci zvolil již během prvního roku studia archeologie. K zájmu o tento fascinující obor mě přivedl nedávno předčasně zesnulý profesor T. Durdík, jeden z předních archeologů středověku v českém i evropském kontextu, který byl i vedoucím mé práce. V rámci této práce byl proveden nedestruktivní stavebně-historický průzkum (archeologický průzkum bez jakéhokoliv zásahu do lokality), terénní měření a po domluvě s Památkovým úřadem v Lokti i málo destruktivní archeologický průzkum využívající velice omezených zásahů do lokality, odběr vzorků dřeva pro analýzu podkorních

letokruhů dendrochronologickou metodou. Dendrochronologie, přírodovědná metoda jejíž pomocí lze určit absolutní dataci na základě vzorku původního dřeva dle podkorních letokruhů, tak určila dvě pozdní stavební fáze hradu v letech 1478 a 1520. Na základě mého průzkumu v kombinaci s předchozími archeologickými a historickými poznáním vznikla diplomová práce, jejíž výsledky se zde pokusím nastínit.

Andělská hora je poprvé v pramenech připomínána k r. 1402, kdy je jejím pánem zmíněn Boreš Hrabě z Oseka. Soudě z dobového zápisu je však pravděpodobné, že v té době se jednalo pouze o provizorní dřevěnou zástavbu. Roku 1407 přechází Andělská hora spolu s Bečovem do vlastnictví Oldřicha z Házemburka, který hrad držel až do své smrti r. 1414. Poté přešla Andělská hora jakožto odúmřít královské komoře a je pravděpodobně spravována loketským purkrabím. Na konci 20. let 15. století se hradu zmocnil husitský hejtmán Jakoubek z Vřesovic, který odtud pořádal své výpady do okolí. Roku 1434 byla pak Andělská hora, v pramenech poprvé zmíněná již jako *castrum*,

▲ Hrad Andělská hora – zobrazení dle kroniky města Bochova po přestavbě Jindřicha z Plavna (1520).

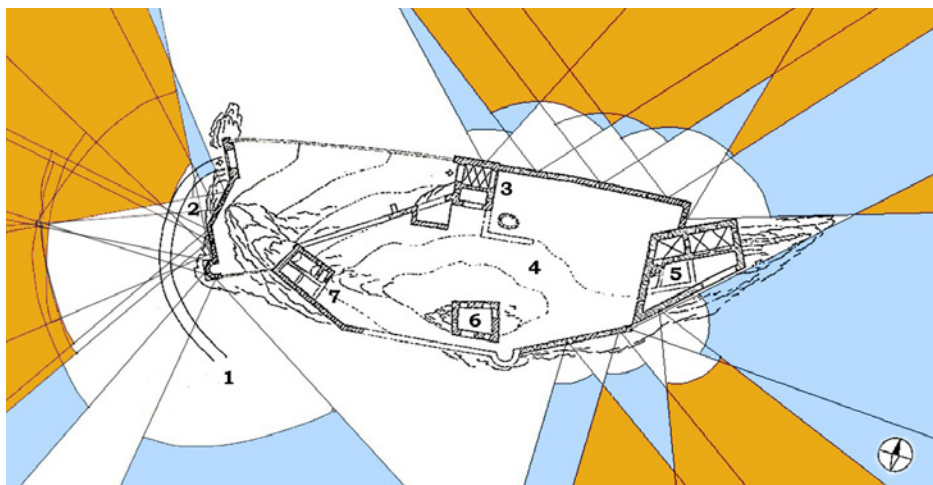
císařem Zikmundem zapsána Kašparu Šlikovi z Holiče, který ji chtěl pro jeho sešlost nechat zbořit, avšak zemským sněmem mu byl r. 1437 vyměřen roční důchod 100 zlatých florénů, určených k opravě hradu. Šlikové poté hrad drželi až do r. 1461. Následovalo několik spory poznamenaných let, kdy hrad drželi pánové z Plavna. Tento katolický rod se přidal v období poděbradských válek k Zelenohorské jednotě a dostal se do takového sporu s králem Jiřím, že r. 1469 je připomínáno dobytí Andělské hory královským vojskem. Majetkové poměry poté byly vyjasněny až r. 1482, kdy byl hrad králem Vladislavem zapsán Jindřichu III. z Plavna. Kolem téhož roku vzniklo pod hradem i městečko Engelstadt s dodnes stojícím kostelem, k jehož stavbě byl Jindřichem povolán z Chebu stavitel Erhart Bauer, který se zasloužil i o rozsáhlé stavební úpravy hradu, ke kterým došlo během přestaveb hradu za pánů z Plavna. Vinou změny sociálních struktur počátkem novověku však čerstvě přestavěný hrad přestal splňovat svůj primární účel residenčně-správního objektu a začal chátrat. Roku 1635 byl během třicetileté války hrad obléhán a vypálen švédskou armádou a pak již jen částečně opraven, takže ke konečnému zániku Andělské hory jakožto sídelního objektu

došlo r. 1718 při požáru městečka. Poslední významná událost se udála v r. 1886, kdy došlo na popud Černínů k částečné konzervaci hradní zříceniny, přičemž bylo mimo jiné nově vytesáno schodiště stoupající od města k první bráně

Celý hrad svou složitou víceúrovňovou dispozicí využívá tvar nepřístupného skalního reliéfu, který jej činí ze tří stran nepřístupným, ke zdokonalení svých fortifikačních vlastností. Vystoupáme-li ke hradu směrem od kostela po černínském schodišti, naskytne se nám pohled na první fortifikační linii hradu v podobě zdi, táhnoucí se od první brány ke skalnímu výběžku, tyčící se vysoko nad přístupovou cestou. Celá linie, zakončená polookrouhlou baštou, je protkána střílnami s ven se otevíracími špaletami. Z této linie bylo možné sledovat všechny přichozí po celé jejich

trase, dokud neprojdou jednoduchou kulisovou branou, která dříve nesla na své koruně hrázděné polopatro. Po chvíli nás cesta zavede před druhou, tentokrát již věžovou bránu, která však měla dříve podobu první kulisové brány – o tomto faktu může pozorného návštěvníka přesvědčit spára v její severní zdi, ohraničující úroveň brány starší. Projdeme-li druhou bránou, dostaneme se na nádvoří, které je ze severní strany ohrazeno masivní kamennou hradbou s dodatečně prořazenými střílnami. V jihovýchodní části nádvoří pak od renesančního paláce, postaveného pány z Plavna r. 1520 na místě starší stavby, vybíhá hradba k nejvyššímu bodu skály, který nese pozůstatky velké věže, zvané též *donjon* (hradní věž, sloužící jakožto významná obranná i obytná stavba). Na samém jihozápadním cípu vnitřního areálu se pak na ostrožnovitém výběžku nad první obrannou linií tyčí věžovitý palác, patrně nejstarší dochovaná hradní stavba (datovaný dle nálezů keramiky do 2. poloviny 14. století). Tento starý palác byl pak spojen s druhou bránou zdi, která tak uzavírala celý vnitřní areál hradu.

Po zevrubném popisu opevnění se může zdát, že víceúrovňový systém hradní obrany vyztužený střílnami protkanými zdmi byl prakticky nedobytný.

▲ Plán pokrytí hradu dělostřeleckou palbou, znázorňující nedostatky možnosti jeho obrany. Modře – pokrytí z jedné střílny, oranžově – křížová palba z více střílen, bíle – bez dělostřeleckého pokrytí. 1. přístupová cesta, 2. první obranná linie, 3. věžová brána, 4. nádvoří, 5. nový palác, 6. donjon, 7. starý palác. Plán hradu dle kresby D. Meclové.

Nicméně opak je pravdou – obranný systém selhal při každé konfrontaci, které byl podroben (jak bylo zmíněno výše, hrad byl dobyt během válek husitských, poděbradských i války třicetileté). Důkladnější analýza totiž odhaluje některé fatální nedostatky celého systému. V rámci předsunuté linie jsou například střílny postaveny tak, že úhlem své palby nejsou schopné pokrýt přístupovou cestu a umožňují tak obléhatelům dostat se až k prvé bráně bez jakéhokoliv efektivního odporu. Dalším narušením systému je severní část opevnění mezi oběma bránami, která byla zajištěna pouze dřevěnou palisádou. I další části opevnění hradního jádra prokazují určité nedostatky, jak je patrné na příloženém plánu. Navíc je nutné si uvědomit, že hrady (a zejména hrady šlechtické) nebyvaly osazeny maximální posádkou, zásobami a střelivem po celou dobu možných vojenských konfliktů. Tudiž v případě nečekaného vojenského úderu lze předpokládat, že obléhatelé zastihli nepočetnou posádku nepřipravenou a ta pak nebyla schopna využít maximálního potenciálu, který obranný systém skýtal. Lokalita samotná zaujímá z archeologického pohledu nepřehlédnutelné postavení mezi hradními stavbami přelomu 14. a 15. století, pro které je

typické horečné hledání efektivní obrany proti rozvíjejícím se palným zbraním. Hrady této doby byly podrobeny zcela netušené zkoušce, ve které bez patřičných úprav nebyly schopny obstát. Kvůli výše popsaným skutečnostem se převážná část hradu, jak ho známe dnes, vyvíjela až ve druhé polovině 15. století. Ačkoliv jsou zde patrné prvky pokročilé schopnosti dělostřelecké obrany, jejich reálná účinnost nebyla s největší pravděpodobností příliš efektivní. I přesto je však hrad Andělská hora v současné podobě unikátním dokladem hradní produkce v bouřlivém období husitských a poděbradských válek.

Literatura:

- Bernau F. (1903): Studien und Materialien zur Spezialgeschichte und Heimatkunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren. Praha.
- Durdík T. (2007): The first line of defence of Andělská Hora Castle. – *Studies in Post Medieval Archaeology* 2, 306–316.
- Durdík T. et Bolina P. (2001): Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Argo Praha.
- Klsák J. (1994): Andělská Hora, hrad – v archeologické sezóně 1993. In: III. Historický seminář Karla Nejdla. Karlovy Vary 34–35.
- Sedláček A. (1905): Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketský. F. Šimáček, Praha. 258 pp.